

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-47>

УДК 343.2/.7(477)

Крайник Г.С., Ципишук К.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЩОДО НЕДОЦІЛЬНОСТІ ПОЯВИ «КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Анотація. Однією з найбільших колізій у кримінальному законодавстві України є поняття «кримінальні правопорушення», яке за Кримінальним процесуальним кодексом України об'єднує злочини та кримінальні проступки, відсутні в Кримінальному кодексі України. У статті досліджено окремі питання щодо доцільності впровадження кримінального проступку в українське законодавство, порівняно Кримінальні кодекси Франції, Німеччини, США та України та виділено основні проблеми запровадження кримінального проступку. Також стаття присвячена аналізу наукових досліджень у процесі запровадження інституту кримінального проступку в чинне законодавство та необхідності наступних наукових та законодавчих ініціатив у цьому напрямку. Переконані, що у випадку України доцільним є внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини Кримінального кодексу України «Судимість», тобто гуманізація кримінальної відповідальності та спрощення процедури притягнення до кримінальної відповідальності цілком можливі без введення кримінальних проступків.

Ключові слова: злочин, кримінальний проступок, адміністративне правопорушення, класифікація злочинів, Концепція реформування кримінальної юстиції.

Krainyk Hryhorii, Tsypshchuk Kateryna
Yaroslav Mudryi National Law University

ABOUT THE INEXPEDIENCY OF APPEARANCE OF THE «CRIMINAL OFFENSE» IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

Summary. One of the biggest conflicts in the criminal legislation of Ukraine is the concept of «criminal offenses», which according to the Criminal Procedure Code of Ukraine combines crimes and criminal offenses. Nowadays criminal offenses are not present in the Criminal Code of Ukraine, there are 4 categories of crimes there (art. 12). The article explores specific issues regarding the expediency of introducing criminal offenses into Ukrainian law, comparing the Criminal Codes of France, Germany, the USA and Ukraine, and identifies the main problems of introducing criminal offenses. Also, the article is devoted to the analysis of scientific researches in the process of introduction of the Institute of criminal offenses into the current legislation and the necessity of further scientific and legislative initiatives in this direction. For more than a decade, the practice of criminal offenses has been used in international practice, the essence of which is to reduce the number of acts classified as crimes Ukraine is characterized by the use of only the category «crime». In its judgments, the European Court of Human Rights stated that, despite the nature of the act, any offense for which arrest was alleged was criminal. We are convinced that there is no need to introduce «criminal offense». The existence of a fixed term in the legislation does not yet give assurance that the changes will be noticeable immediately, so this issue requires further detailed scientific research, adoption of new ones and improvement of previously adopted normative legal acts. Arguments about the inappropriateness of introducing «criminal offense» are cited in the article and are supported by the work of other scholars and legislative initiatives. We are convinced that in the case of Ukraine, it is advisable to make separate amendments to section XIII of the General Part of the Criminal Code «Criminal record». It is about consolidating the provision of no conviction for minor crimes, as well as amendments to the CPC of Ukraine for the simplified investigation of minor crimes, ie humanization of criminal liability and simplification of the procedure for criminal prosecution are quite possible without the introduction of criminal offenses.

Keywords: crime, criminal offense, administrative offense, classification of crimes, Concept of criminal justice reform.

Постановка проблеми. Упродовж не одного десятиліття в міжнародній практиці застосовується інститут кримінального проступку, сутність якого полягає в зменшенні кількості діянь, які класифікуються як злочини, а головна мета – у спрощенні судової процедури. Так, якщо діяння невеликої тяжкості, не несе значної суспільної небезпеки, за його вчинення передбачається менш суворе покарання, ніж за злочин, то його розслідування повинно проводитися за спрощеною процедурою. В Україні це питання є одним із напрямів реформування кримінального законодавства, визначеного у Концепції реформування кримінальної юстиції [1], проте досі повною мірою не врегульовано, тому й надалі залишається вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням інституту кримінального проступку та необхідності введення його до чинного українського законодавства протягом багатьох років займаються чимало науковців, серед яких є як прихильники таких нововведень: О. Дудоров, М. Мельник, В. Навроцький, А. Савченко, В. Туляков, Г. Федотова, П. Фріс, М. Хавронюк, – так і противники: Л. Кривоченко, В. Тацій, В. Тютюгін, Ю. Гродецький, А. Байда та інші.

Незважаючи на множинність наукових праць щодо цієї проблеми, єдиного розуміння поняття «кримінального проступку», його відмежування від «адміністративного проступку» та «злочину» досі не досягнуто.

Так, П. Фріс метою запровадження «кримінальних проступків» вбачає гуманізацію кримінального законодавства України [2, с. 186].

М. Хавронюк, вважає, що до злочинів відносять діяння двох категорій:

1. Які визнавалися злочинами в усі часи існування євразійської цивілізації та які посягають на найважливіші цінності.

2. Порушення, вчинення яких опосередковано посягає на найважливіші цінності, у зв'язку із чим вказані діяння і визнаються «de-jure» злочинами, але не є ними «de-facto» – quasi-злочини, тобто «немовби злочини», які необхідно трансформувати у КК у кримінальні проступки. До вказаної категорії діянь необхідно також включити небезпечні проступки, за які КУпАП передбачено такий вид стягнення, як арешт [3].

О. Дудоров переконаний, що запровадження інституту кримінального проступку необхідне для зближення українського законодавства із правовою базою Європейського Союзу, – та наголошує на необхідності прийняття детальної та чітко врегульованої Концепції запровадження інституту кримінального проступку в систему українського законодавства [4, с. 101].

З погляду Л. Кривоченко, юридична природа всіх тих діянь, які передбачені Кримінальним Кодексом, повинна бути єдиною: всі вони повинні знаходитися в межах загального поняття «злочину». З цього випливає, що виділення у кримінальному законодавстві категорії «кримінальний проступок», буде визначати правову природу діянь, що охоплюються цим поняттям, як злочинів, які мають певні характер і ступінь суспільної небезпечності. Змінена буде лише термінологія. Таке рішення не знаходить свого обґрунтування: незалежно від рухомості меж між злочином і проступком внаслідок зміни суспільних відносин, одне і те ж діяння одночасно не може бути і злочином, і проступком. Це серйозно суперечило б їх специфіці як самостійних видів правопорушень, специфіці їх правового регулювання [5, с. 73, 74].

Метою статті є визначення аргументів щодо недоцільності появи «кримінального проступку» в кримінальному законодавстві України, дослідження практики застосування цього інституту в деяких інших державах та робіт науковців з цього питання, виокремлення позицій вчених щодо відсутності необхідності таких нововведень у кримінальному праві України.

Виклад основного матеріалу. Загалом поняття «кримінального проступку» разом зі «злочином» можна вважати складовими елементами «кримінального правопорушення», яке належить до понятійного апарату міжнародного права й широко використовується в практиці Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У своїх рішеннях ЄСПЛ зазначив, що, незважаючи на характер діяння, будь-яке правопорушення, за вчинення якого передбачається арешт або тривале позбавлення волі, є кримінальним.

Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина та у Франції [6], діяння поділяються на протиправно шкідливі та протиправно небезпечні, через що запроваджений поділ злочинних діянь на порушення, проступки та злочини. Так, ч. 2 ст. 12 Кримінального кодексу Федеративної

Республіки Німеччина від 15 травня 1871 року містить поняття кримінального проступку – незаконні дії, які караються мінімальним позбавленням волі або штрафом [7].

У США існує така класифікація кримінально караних діянь: фелонія – тяжкі та середньої тяжкості злочини; зловживання – дрібні кримінальні правопорушення; місдмінор – злочини невеликої тяжкості, або власне кримінальні проступки [8].

У законодавстві України вже традиційним є поділ на злочини та адміністративні правопорушення. Проте існує також певна колізія в праві: чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) нормативно закріпив положення про кримінальні проступки, а Кримінальний кодекс України (далі – КК) – ні. Так, у п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК вказано, що закон України про кримінальну відповідальність включає до себе «законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки)». Крім цього, поняття «проступку» згадується у інших нормах КПК України: главі 25, статтях 299-302, Прикінцевих положеннях. У останніх, зокрема, і вказана необхідність прийняття Закону України про кримінальні проступки.

Цікавим є те, що поділ кримінально караних діянь на злочини й проступки був відомий законодавству Російської імперії, до складу якої входили й українські землі, ще в XIX столітті. Так, у 1845 році було прийнято Уложення про покарання кримінальні та виправні, згідно з яким, як свідчить і сама назва нормативного акту, покарання поділялися на кримінальні та виправні [9]. За проступки призначалося лише виправне покарання. Відповідно до прийнятого пізніше, у 1903 році, Кримінального уложення проступки каралися арештом або грошовим штрафом.

У 1960-ті роки спостерігалось численне зростання кількості доробок правників щодо доцільності виділення злочинів незначної тяжкості у категорію антигромадських проступків, та, незважаючи на це, ні КК УРСР, ні КК інших радянських республік, не пішли шляхом виділення кримінальних проступків як самостійного інституту кримінального права.

Як і будь-яка проблематика, вищеназвана має своїх не лише прихильників, а й критиків. Особливий вклад у дослідження теоретичних та практичних питань кваліфікації злочинів зробила Л. Кривоченко. У своїй монографії [5] та статті вона переконувала: «Якщо не заперечувати те, що кримінальні проступки за своєю природою є злочинними, то мова йтиме лише про перейменування злочинів, які не становлять значної суспільної небезпеки, в кримінальні проступки» [10].

Іншими аргументами противників введення «кримінальних проступків» у кримінальне законодавство України є такі:

1) їх введення може негативно вплинути на стан корупції в Україні через прагнення суб'єктами права уникнути вироку за кримінальний проступок шляхом надання неправомірної вигоди;

2) це зумовить незручність у використанні: існуватиме три акти, які регулюватимуть проступки – Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України та Закон України про кримінальні проступ-

ки. Це може спричинити зростання чисельності колізій у праві та, як результат, неправомірності притягнення до відповідальності;

3) фактично, нове поняття не відповідає Конституції України, основному закону держави, оскільки не передбачене нею. Натомість поняття «злочин» вживається досить часто [11];

4) неготовність судів та правоохоронних органів до пропонованих змін, оскільки реалізація положень Закону вимагатиме значних організаційних зусиль, інтелектуальних та матеріальних затрат і неминуче призведе до зниження ефективності роботи правоохоронної системи на період, поки положення нового законодавства будуть остаточно засвоєні і апробовані на практиці;

5) як зазначається у Висновку Головного науково-експертного управління від 12 листопада 2019 року, сумнівною є позитивність та необхідність змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та низки інших законодавчих актів, оскільки нині в Україні відбувається реформація численних сфер життя суспільства, у найближчому майбутньому можуть ввести нові ініціативи, які зовсім суперечитимуть теперішній ідеї з інститутом кримінальних проступків;

6) відсутність ґрунтовної доктринальної основи: фактично питання розмежування категорій «злочин» та «кримінальний проступок» в Україні є малодосліджуваним. За Конституцією України єдине кримінальне правопорушення – злочин. Тому для запровадження інституту кримінального проступку потрібно внести відповідні зміни до Основного Закону, що є досить непросто.

Здавалось би, завдяки введенню кримінальних проступків планується значна оптимізація України як правової держави - відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції, розмежування злочинів і кримінальних проступків має забезпечити:

- 1) гуманізацію кримінального законодавства;
- 2) спрощену процедуру притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні проступки;
- 3) оптимізацію діяльності органів кримінальної юстиції;
- 4) можливість оскарження судових рішень у цих справах в інстанційному порядку [12; 13].

Проте відбудеться лише часткова гуманізація кримінальної відповідальності, оскільки за кримінальні проступки не буде судимості. Разом із

тим, кількість кримінальних проступків зросте за рахунок адміністративних правопорушень, що свідчить про посилення кримінальної відповідальності. Виходом із ситуації є внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини КК «Судимість», насамперед, йдеться про закріплення положення про відсутність судимості за злочини невеликої тяжкості, а також змін до КПК України щодо спрощеного розслідування злочинів невеликої тяжкості. Тобто гуманізація кримінальної відповідальності та спрощення процедури притягнення до кримінальної відповідальності є можливою без введення кримінальних проступків.

Водночас виникає питання: чи доцільні такі зміни, якщо до них ще не готові? Так, 18 грудня 2019 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон «Про внесення змін до розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 321-IX. Відповідно до Закону, введення кримінальних проступків відтермінується до 1 липня 2020 року (раніше – до 1 січня 2020 року) через, зокрема, неготовність правоохоронних органів, яким підслідні кримінальні проступки, розслідувати цю категорію справ, а також у зв'язку з потребою додаткового фінансування через їх впровадження.

Висновки. Враховуючи все вищесказане, безсумнівно, неможливо говорити про перевагу поділу кримінальних правопорушень на злочини і проступки над єдиним визначенням кримінального протиправного діяння – злочином. Більш доцільним є внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини КК «Судимість», насамперед, йдеться про закріплення положення про відсутність судимості за злочини невеликої тяжкості, а також змін до КПК України щодо спрощеного розслідування злочинів невеликої тяжкості. Тобто гуманізація кримінальної відповідальності та спрощення процедури притягнення до кримінальної відповідальності цілком можлива без введення кримінальних проступків.

Існування в законодавстві певного терміну ще не дає впевненості в тому, що одразу будуть відчутними зміни, тому дане питання потребує подальших детальних наукових досліджень, прийняття нових та вдосконалення раніше прийнятих та чинних нормативно-правових актів.

Список літератури:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» (Указ Президента України), № 311/2008. (2008). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/311/2008> (дата звернення: 01.01.2020).
2. Фріс П.Л. Питання запровадження інституту карної провини. Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матер. міжнарод. наук.-практ. конф., 11-12 жовтня 2012 р. Харків : Право, 2012. С. 186–191.
3. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
4. Дудоров О.О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 84–101.
5. Кривоченко Л.М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.
6. Федотова Г.В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4(97). С. 275–279.
7. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322). Retrieved from: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

8. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». Кримінальний проступок. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальний_проступок (дата звернення: 01.01.2020).
9. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. URL: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/17827-t-15-ch-1-ulozhenie-o-nakazaniyah-ugolovnyh-i-ispravitelnyhizdanie-1885-goda-so-vklyucheniem-statey-po-prodolzheniyam-1912-1913-i-1914-godov-ch-2-ugolovnoe-ulozhenie-1916#mode/inspect/page/9/zoom/4> (дата звернення: 01.01.2020).
10. Кривоченко Л.Н. К дискуссии об уголовном проступке. *Проблемы социалистической законности*. Республиканский межведомственный научный сборник. Харьков : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982, Вып. 9. С. 105–110.
11. Крайник Г.С. Щодо недоцільності введення інституту кримінальних проступків до Кримінального кодексу України. Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20-21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 735–737. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7243/1/Kraynik_735.pdf (дата звернення: 01.01.2020).
12. Концепція реформування кримінальної юстиції України (2008). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008> (дата звернення: 01.01.2020).
13. Закон України «Про внесення змін до розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 3 грудня 2019 р. № 321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/321-IX> (дата звернення: 05.01.2020).
14. Ципишук К.В. Поняття «кримінального проступку» в кримінальному праві України. Динаміка розвитку сучасної науки: матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 5), 15 листопада, 2019 рік. Чернівці : МЦНД, с. 40–42.

References:

1. Pro rishennja Rady nacionalnoji bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 ljutoho 2008 roku «Pro xid reformuvannja systemy kryriminalnoji justyciji ta pravooxoronyx orhaniv» (Ukaz Prezydenta Ukrainy), 311/2008. (2008). Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/311/2008> (accessed 01.01.2020).
2. Fris, P.L. (2012). Pytannya zaprovadzhenja instytutu karnoyi provyny. Osnovni napryamky rozvytku kryriminalnogo prava ta shlyaxu vdoskonalennja zakonodavstva Ukrainy pro kryriminalnu vidpovidalnist: mater. mizhnarod. nauk.-prakt. konf., 11-12 zhovtnya 2012 r. Kharkiv: Pravo, pp. 186–191.
3. Xavronjuk, M.I. (2006). Kryriminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshyx derzhav kontynentalnoji Jevropy: porivnjalnyj analiz, problemy harmonizaciji. Kyiv: Juryskonsult, 1048 p.
4. Dudorov, O.O. (2013). Ponyattja zlochynu. Klasyfikaciya zlochyniv. *Visnyk Asociaciji kryriminalnogo prava Ukrainy*, no 1(1), pp. 84–101.
5. Kryvchenko L.M. (2010). Klasyfikaciya zlochyniv za stupenem tjazhkosti u Kryriminalnomu kodeksi Ukrainy. Kyiv: Jurinkom Inter, 120 p.
6. Fedotova, H.V. (2015). Pravove rehuljuvannja instytutu kryriminalnogo prostupku u Franciji, Nimechchyni ta Velykobrytaniji. *Naukovyj visnyk Nacionalnoji akademiji vnutrishnix sprav*, vol. 4, no. 97, pp. 275–279.
7. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322). Available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (accessed 01.01.2020).
8. Vilna encyklopedija «Vikipedija» (2019). Kryriminalnyj prostupok. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальний_проступок (accessed 01.01.2020).
9. Ulozhenye o nakazaniyah uholovnyx y yspravytelnyx. Available at: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/17827-t-15-ch-1-ulozhenie-o-nakazaniyah-ugolovnyh-i-ispravitelnyhizdanie-1885-goda-so-vklyucheniem-statey-po-prodolzheniyam-1912-1913-i-1914-godov-ch-2-ugolovnoe-ulozhenie-1916#mode/inspect/page/9/zoom/4>. (accessed 01.01.2020).
10. Kryvochenko, L.N. (1982). K dyskussyy ob uholovnom prostupke. *Problemi socialystycheskoj zakonnosti*, vol. 9, pp. 105–110.
11. Krainyk, H.S. (2013). SHchodo nedocilnosti vvedennja instytutu kryriminalnyx prostupkiv do Kryriminalnogo kodeksu Ukrainy. Pravova doktryna – osnova formuvannja pravovoi systemy derzhavy: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysvjach. 20-ricchju NAPrN Ukrainy ta obhovorennju pjatytom. monohr. «Pravova doktryna Ukrainy», 20-21 lystopada, 2013 roku. Xarkiv. Available at: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7243/1/Kraynik_735.pdf (accessed 01.01.2020).
12. Konceptija reformuvannja kryriminalnoji justyciji Ukrainy (2008). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>. (accessed 01.01.2020).
13. Zakon Ukrainy «Pro vnesennja zmin do rozdilii II «Prykincevi ta perexidni polozhennja» Zakonu Ukrainy «Pro vnesennja zmin do deyakyx zakonodavchyx aktiv Ukrainy shhodo sproshhennja dosudovogo rozsliduvannja okremyx kategorij kryriminalnyx pravoporushen» (2019). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/321-IX> (accessed 05.01.2020).
14. Tsyppshchuk, K.V. (2019). Ponjattja «kryriminalnogo prostupku» v kryriminalnomu pravi Ukrainy. Dynamika rozvytku suchasnoji nauky: materialy mizhnarodnoji naukovoi konferenciji (T. 5), 15 lystopada, 2019 rik. Chernihiv: MCND, pp. 40–42.